

53. ZAGREBAČKA PJEŠAČKA PUKOVNIJA: SPOMEN-MEDALJE, ZNAK I ZNAČKA IZ FUNDUSA MUZEJA GRADA ZAGREBA

Krajem 2008. i početkom 2009. navršava se 90 godina od ukidanja Zagrebačke 53. pješačke pukovnije, postrojbe koja vuče svoje korijene još od Trenkovih pandura iz 40-ih godina 18. stoljeća. Spomen-medalje, znak i značka iz fundusa Muzeja grada Zagreba podsjećaju nas na dugu tradiciju postrojbe koja je ukinuta ubrzo nakon demonstracija u Zagrebu 5. prosinca 1918. Tekst ističe važnije događaje iz povijesti postrojbe.

53. ZAGREBAČKA PJEŠAČKA PUKOVNIJA

Počeci postrojbe

Korijeni 53. zagrebačke pješačke pukovnije vezani su uz razdoblje rata za austrijsku baštinu i 1741. godinu, kada nastaje Pandurski korpus baruna Franje Trenka. Barun Trenk, koji je služio u carskoj vojsci kao časnik, nakon izbijanja rata dobiva dozvolu Marije Terezije za ustrojavanje postrojbe. Tijekom travnja i svibnja 1741., okupio je više od 1000 dobrovoljaca, većinom iz Slavonije, nakon čega postrojba započinje svoj ratni put.¹ Taj pandurski korpus zadržava ustroj sve do 1745., kad Marija Terezija odobrava Trenkov prijedlog da se poput regularnih postrojbi pretvori u pandursku pukovnicu.² Nakon Aachenskog mira Trenkova pandurska pukovnica 22. prosinca 1748. pretvara se u Slavonski bataljun.³ Nove promjene u ustroju nastaju početkom Sedmogodišnjeg rata, kad je dekretom Dvorskog ratnog vijeća 8. rujna 1756. Slavonski bataljun pretvoren u redovnu pukovnicu, koja je Carskim dekretom 20. listopada 1756. ustrojena i potvrđena. Pukovnik Carl von Simbschen, koji je još 1753. preuzeo zapovjedništvo nad Slavonskim bataljunom od pukovnika Adama von Budaya, postaje zapovjednik i „vlasnik“ (Inhaber) postrojbe. Pješačka pukovnica dobila je broj 53.⁴

Vojni sukobi i bitka kod Custoze (24. lipnja 1866.)

Kao dio vojnog sustava Habsburške Monarhije pa Austro-Ugarske, 53. pukovnica bila je angažirana u sukobima u koje je ta europska sila bila uključena sve do njezina raspada 1918.: u ratovima za austrijsku baštinu (1740.-1748.), u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.), ratu za bavarsku baštinu (1778./'79.), austrijsko-rusko-turskom ratu (1787.-1791.), ratovima protiv Francuske (1792.-1815.), u napuljskoj buni (1821.-1826.),

¹ Šišić, Ferdo, Franjo barun Trenk i njegovi panduri, Zagreb, 1900., 82.-89.

² Isto, 156.-157.

³ Isto, 185.

⁴ Geschichte des k.k. 53. Infanterie regiments Erzherzog Leopold Ludwig, 1881., 44.-51.; Grlović, M., Stopedesetogodišnjica Leopoldovacah, Narodne novine, 23. 6. 1891., 3.

u sukobima 1848./'49., u ratovima 1859., 1866., u bosanskoj okupaciji 1878. pa sve do Prvog svjetskog rata (1914.-1918.).⁵

Pješačka pukovnija br. 53 osobito se istaknula u ratu koji je 1866. Austrija vodila protiv Prusije za dominaciju nad Njemačkom, koja je tada bila još labava konfederacija koju je činilo trideset i devet neovisnih država. Nakon sklapanja saveza Prusije i Italije 8. travnja, Habsburška Monarhija provodi 21. travnja mobilizaciju svoje vojske u Italiji, nazvane Južna vojska, te 28. travnja za sukob s Prusijom svoje Sjeverne vojske. Sukobi započinju Pruskim napadom 15. lipnja, nakon čega je Franjo Josip 17. lipnja navijestio rat Prusiji i Italiji. Pješačka pukovnija „Nadvojvoda Leopold“ br. 53,⁶ kao dio Južne vojske, upućena je na talijansko ratište, gdje se borila pod zapovjedništvom pukovnika Hermanna Dahlena von Orlaburga. Postrojba je odigrala važnu ulogu prilikom bitke kod Custoze 24. lipnja 1866. i velikim je dijelom pridonijela osvajanju tog mjesta, što potvrđuju, uz ostalo, odlikovanja i pohvale koje su primili pripadnici postrojbe. Ubrzo nakon toga odlučujući poraz austrijske Sjeverne vojske u sukobima s Prusima kod Sadove (Konigsgratza) i opasnost koja je prijetila Beču doveli su do prebacivanja na sjever 53. p.p. zajedno s većinom Južne vojske. Nakon završetka borbi i sklapanja primirja na tom području 53. p.p. vraća se na jug, gdje se također ubrzo sklapa primirje. Od početka sukoba na talijanskom ratištu sudjelovala je i IV. bojna 53. p.p., koja se istaknula u obrani od žestokih talijanskih napada na mostobran kod Borgofortea.⁷ Usprkos pojedinim znatnijim uspjesima, Austrija je, pretrpivši nekoliko težih poraza, konačno izgubila mogućnost za prevlast na njemačkom području.

U spomen na bitku kod Custoze, 24. lipnja obilježavao se na svečani način kao dan 53. p.p. Svečanost je uključivala odlazak postrojbe u crkvu Sv. Marka, uručivanje odlikovanja i pohvala, bogatiji objed na koji je bio pozvan i gradonačelnik Zagreba,

⁵ Geschichte des k.k. 53. Infanterie regiments Erzherzog Leopold Ludwig, 1881.; *Grlović, M.*, Stopedesetgodišnjica Leopoldovacah, Narodne novine, 23. 6. 1891., 3.; *Pavičić, Slavko*, Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat. Zagreb, 1943.

⁶ Nakon što je nadvojvoda Leopold Ludwig 1835. postao „vlasnik“ (Inhaber) 53. pukovnije, ona dobiva njegovo ime, koje je nosila i tijekom rata 1866. „*Vlasnici*“ (*Inhaber*) *postrojbe*, nakon njezina ustrojitelja baruna Trenka, bili su Carl von Simbschen (1756.-1763.), Philipp Lewin Freiherrn von Beck (1763.-1768.), Johann Grafen von Pálffy (1768.-1791.), Ivan Jelačić Bužimski (1791.-1813.), Johann von Hiller (1814.-1819.), Dimitrija barun Radošević od Radoša (1825.-1835.). U isto vrijeme s Leopoldom Ludwigom „vlasnici“ postrojbe bili su Anton von Wöber (1836.-1849.), Franz Freiherrn von Cordon (1852.-1869.) „*Vlasnici*“ postrojbe bili su i su Edler V. Latour, od 1905. do 1911. Ritter Plentzner V. Scharneck, te od 1913. Viktor Dankl von Krasnik; Geschichte des k.k. 53. Infanterie regiments Erzherzog Leopold Ludwig, 1881.; *Grlović, M.*, Stopedesetgodišnjica Leopoldovacah, Narodne novine, 23. 6. 1891., 3.; *Lorenz, Michael R.* Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900.-1914. (Austro-Hungarian Armed Forces 1900.-1914.) www.mlorenz.at

⁷ Više o Pukovnji „Nadvojvoda Leopold“ u ratu 1866.: Geschichte des k.k. 53. Infanterie regiments Erzherzog Leopold Ludwig, 1881., 355.-391.; *Pavlović, Darko*, Hrvatska vojska kroz povijest, Hrvatski vojnik, br. 81., ožujak 2002., 82.-85.; *Isti*, Hrvatska vojska kroz povijest, Hrvatski vojnik, br. 82., travanj 2002., 82.-85.; *Isti*, Hrvatska vojska kroz povijest, Hrvatski vojnik, br. 83., svibanj 2002., 84.-86.

te nastavak proslave uz glazbu.⁸ Proslava se često najavljuje i u dnevnom tisku, poput teksta u *Obzoru* koji navodi da će „biti odslužena u crkvi sv. Marka svečana služba, kojoj će prisustvovati ciela pukovnija u svečanoj odori sa zastavom i glazbom. Posle službe božje držat će smotru nad izašlom pukovnijom divizionar FML. Dankl. O podne će biti u časničkoj menaži svečani diner za častnike, a i momčad će dobiti bolji objed s vinom, te će cieli dan imati praznik.“⁹

Vojna glazba

Kao dio obilježavanja dana postrojbe provodi se i mimohod vojnog orkestra 53. p.p., koji je prolazio ulicama Zagreba. U opisu tog događaja *Novosti* govore da je „Jutros u 5 sati pošla iz vojarnje kraljevića Rudolfa glazba rečene pukovnije sa svim bubnjarima Prilazom, Frankopanskom ulicom, gornjom Ilicom, Selskom cestom i natrag, udarajući budnicu.“¹⁰ Vojna glazba kao sastavni dio jednog dijela vojske bila je dio naslijeđa još iz doba baruna Trenka. Naime, Trenkovi panduri bili su prva vojska u Europi koja je u svom sastavu imala vojnu glazbu. Još 27. svibnja 1741. cijela Trenkova postrojba prolazi kroz Beč i pred caricom Marijom Terezijom provodi mimohod uz sviranje vojne glazbe. Prenoseći taj događaj iz bečkog dnevnog tiska, zagrebačke *Novosti* govore o vježbama koje je Trenk pokazao nakon mimohoda „za kojih je glazba bučno zaigrala, osobito kada su čete juriš sa golemom vikom proizvele“.¹¹

Vojnoj glazbi 53. pukovnije pridavana je iznimna važnost u glazbenom životu Zagreba s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Uz glazbeno visoku razinu ta glazba bila je za gramofonsko snimanje prikladnija od druge glazbe. Iz tih razloga njihova glazba nalazila se na prvim gramofonskim snimkama koje su nastale u Zagrebu od 1900. do 1910. Snimala ih je u velikoj dvorani tadašnjeg hotela Pruckner u Ilici br. 44 jedna strana firma. Glazba 53. pukovnije snimana je pod ravnanjem vojnoga kapelnika Ivana Muhvića.¹²

Vojni ustroj nakon utemeljenja Austro-Ugarske Monarhije (1867.)

Nakon poraza u ratu 1866. Austrija se okrenula postizanju dogovora s Mađarskom pa je sklopljena Austro-Ugarska nagodba 1867. Nakon toga vojska je bila podijeljena na:

- a) zajedničku carsko-kraljevsku vojsku i ratnu mornaricu (kaiserlich und königlich Armee ili skraćeno k.u.k. Armee), podređenu Državnom ratnom ministarstvu u Beču,
- b) kraljevsko ugarsko (ugarsko i hrvatsko) domobranstvo (honved), podređeno Ministarstvu za zemaljsku obranu u Budimpešti,

⁸ Bitka kod Custozze, *Novosti*, 23. 6. 1912., str. 2.; Spomen na bitku kod Custozze. *Obzor*, 20. 6. 1911., 2.

⁹ Spomen na bitku kod Custozze, *Obzor*, 20. 6. 1911., 2.

¹⁰ Budnica, *Novosti*, 24. 6. 1912., 1.

¹¹ Prva vojnička glazba - naši „Trenkovci“, *Novosti*, 1. 6. 1912., 5.

¹² *Gerersdorfer, Ivan, Buntak, Franjo*, *Depliant - Koncerti sa starih ploča u Muzeju grada Zagreba, Zagreb, 1973.*

c) austrijsko carsko-kraljevsko domobranstvo, podređeno ministarstvu za zemaljsku obranu u Beču,

d) narodni i zemaljski ustanak - Landsturm koji se pokreće samo u slučaju rata odnosno opće mobilizacije, a ustrojen je 1886.

Konačna vojno teritorijalna podjela provodi se 1883. i uz manje promjene¹³ takva će podjela ostati do Prvog svjetskog rata, kad je Austro-Ugarska bila podijeljena na XVI vojno-teritorijalnih oblasti. Područje Hrvatske i Slavonije bilo je uključeno u trinaesto zbornu područje sa sjedištem u Zagrebu.¹⁴

53. zagrebačka pješačka pukovnija bila je dio zajedničke carske i kraljevske vojske (kaiserlich und königlich, k.u.k. Armee), kao dio XIII. zbora.

Prvi svjetski rat (1914.-1918.)

Najveći, a ujedno i posljednji vojni sukob u koji je 53. p.p. bila uključena bio je Prvi svjetski rat. Na čelu zapovjedništva 53. p.p., koje je bilo smješteno u Rudolfovoj vojarni¹⁵, tijekom prve ratne godine spominju se pukovnik Franz Mahr von Oraviczabánya i pukovnik Friedrich Schirmer.¹⁶ U tom razdoblju postrojba je nosila ime generala Viktora Dankla von Krasnika, koji je bio vlasnik „Inhaber“ postrojbe.

Početkom rata 53. pukovnija bila je u sastavu 72. pješačke brigade, 36. divizije, koja se nalazila pod zapovjedništvom XIII. zagrebačkog zbora,¹⁷ koji je 1914. upućen na istočno (balkansko) ratište. Početkom 1915. XIII. zbor prebačen je na sjeverno (rusko) bojište u sastav 7. vojske u Bukovini, a 1918. na jugozapadno (talijansko) bojište, gdje se od otvaranja bojišta sredinom 1915. bori dio 53. zagrebačke pješačke pukovnije.

Na balkanskom bojištu XIII. zbor sudjeluje kao dio austrougarskih snaga kojima je zapovijedao general Oskar Potiorek. Unutar XIII. zbora 16., 53., 78., 79. i domobranske pukovnije sudjeluju u sukobima na više područja, na sjeveroistočnim obroncima Crnog vrha, istočno od Loznice, oko Jarebice i Tekeriša, pred Krupnjem¹⁸ te u borbama

¹³ Nakon aneksije Bosne i Hercegovine osniva se šesnaesto zbornu područje.

¹⁴ Oršolić, Tado, Vojno-teritorijalna podjela i reorganizacija Austrougarske vojske 1867.-1890., Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, br. 46., kolovoz 2004.

¹⁵ Rudolfova vojarna veliki je vojni kompleks koji se gradi od 1888. do 1889. prema nacrtima austrijskih arhitekata Volcknera i Grubera. Gradi se na području koje danas omeđuju ulice Republike Austrije s istoka, Ilice sa sjevera, Reljkovićeve sa zapada te Talovčeve s juga. Ime je dobila prema prijestolonasljedniku Rudolfu Habsburškome koji je prigodom posjeta Zagrebu 1888. položio kamen temeljac. Vojarna je bila u svojoj izvornoj funkciji sve do 1978., kad je porušeno deset od ukupno četrnaest zgrada.

¹⁶ Lorenz, Michael R., Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900.-1914. (Austro-Hungarian Armed Forces 1900.-1914.) (www.mlorenz.at) navodi kao zapovjednika 53. p.p. 1914. pukovnika Friedricha Schirmera, a pukovnika Franza Mahra von Oraviczabánya navodi Jewison, Glenn, Steiner, Jorg C., Austro-Hungarian Land Forces 1848.-1918., www.austro-hungarian-army.co.uk. Podaci koji spominju Franza Mahra potječu iz veljače 1914., a u srpnju i kolovozu iste godine provedena je mobilizacija koja često donosi i razne promjene u zapovjednoj strukturi.

¹⁷ Jewison, Glenn, Steiner, Jorg C., Austro-Hungarian Land Forces 1848.-1918., www.austro-hungarian-army.co.uk.

¹⁸ Pavičić, Slavko, Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat, Zagreb, 1943., 278.

na Gučevu, Crnom vrhu na Kulištu itd.¹⁹ Na tom bojištu veće uspjehe austrougarska je vojska postigla tek nakon dolaska generala Stjepana Sarkotića krajem 1914.

Početak 1915. XIII. zbor poslan je na sjeverno bojište, gdje započinju nove borbe na Karpatima. Kao dio vojske generala Pflanzer-Baltina, koja je kasnije djelovala kao 7. vojska, stječu zasluge na tom ratištu pri zauzimanju istočne Galicije i Bukovine.²⁰ U bitki kod Gorlica, koja započinje u svibnju 1915., glavnina XIII. zbora sudjeluje u Baltinovoj vojsci, a dio postrojbi ulazi u tu bitku u sastavu 3. vojske gen. Borojevića, ali i drugih vojski.²¹

Na jugozapadno talijansko bojište XIII. zbor prebačen je 1918., IV. bojna 53. pukovnije bori se na tom području od početka, a sudjeluje u osobito teškim sukobima na masivu Krna i kod Mrzlog vrha u planinskim visovima višim od 2200 m. Taj položaj imao je iznimno strateško značenje prema Tolminu, koji je bio nositelj sjeverne bojišnice prema Tirolu.²²

Tijekom 1916. obilježavala se i 50-ta godišnjica bitke kod Custoze u spomen koje je 53. p.p. slavila dan postrojbe. Podsjećanje na bitku koja je bila velika pobjeda austrijske vojske u cjelini bilo je zbog ratnih prilika osobito važno. O tome svjedoče i brojni tekstovi u tadašnjem tisku.²³

Demonstracije u Zagrebu (5. prosinca 1918.)

Nakon završetka vojnih sukoba postrojbe se vraćaju s ratišta. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, odlukom Hrvatskog sabora proglašava se (nezavisna) Država SHS sa sjedištem u Zagrebu. Nestankom Austro-Ugarske nestaje i podjela vojske na zajedničku i domobransku te nastaje jedinstvena vojska Države SHS. Novi ustroj i promjene zahvaćaju i zapovjednu strukturu 53. p.p. Njezinim novim zapovjednikom 1. studenog imenovan je potpukovnik Mirko Petrović koji u tu postrojbu prelazi iz 78. p.p.²⁴ Tek proglašena Država SHS proklamacijom 1. prosinca 1918. ulazi u novu državnu zajednicu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Proglašenje ujedinjenja u Kraljevinu SHS s oduševljenjem su prihvatili uglavnom oni koji su podržavali unitaristički krug oko Svetozara Pribičevića. Oni su u Zagrebu 4. i 5. prosinca organizirali manifestacije podrške tom činu. Na suprotnoj strani bili su Hrvatska pučka seljačka stranka i Stjepan Radić te Stranka prava. Identificirajući se s republikanskim idejama, u Zagrebu započinju i demonstracije protiv ukidanja hrvatske državnosti i stvaranja Kraljevine SHS. Poslijepodne 5. prosinca veći broj vojnika 53. p.p. i 25. domobranske

¹⁹ *Isto*, 291.

²⁰ *Isto*, str. 411. i dalje; Hrvatsko domobranstvo, 15.

²¹ *Pavičić, Slavko*, Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat, Zagreb, 1943., 469.

²² Hrvatsko domobranstvo, 15.-16.

²³ Npr. *Domac, Branko*, Pedesetogodišnjica Custoze 24. 6. 1866., *Male novine*, 1916., 2.; *Horvat, Rudolf*, Bitka kod Kustoce god. 1866., *Novosti*, 24. 6. 1916., 2.; *Horvat, Rudolf*, Bitka kod Kustoce god. 1866., *Novosti*, 25. 6. 1916., 2.-3.; Pedesetogodišnjica bitke kod Custoze, *Narodne novine*, 24. 6. 1916., 2.; Sudjelovanje 53. Pukovnije u borbi kod Kustoce godine 1866., *Novosti*, 24. 6. 1916., 4.

²⁴ *Huzjan, Vladimir*, Raspuštanje Hrvatskog domobranstva, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2./2005., 450.

pukovnije, pod vodstvom narednika Murka kreće iz Rudolfove vojarnje u Kolodvorskoj ulici prema središnjem gradskom Trgu. Vojnike, kojima se priključio veći broj građana, na uglu Frankopanske i Ilice, nastojale su zaustaviti vladine snage, koje se nakon par hitaca u zrak povlače. Demonstranti nastavljaju prema središnjem zagrebačkom trgu uz povike podrške hrvatskoj republici. Ubrzo nakon dolaska na Trg bana Jelačića na njih je otvorena vatra iz strojica s okolnih kuća te je počeo međusobni sukob. Vladine snage potisnule su protivnike novostvorene monarhije, a na mjestu sukoba ostalo je, prema službenom izvješću 13 poginulih i 17 ranjenih, većinom iz navedenih pukovnija i redova građana.²⁵ U spomen na prosinačke žrtve na zagrebačkom groblju Mirogoju upodignut je spomenik.

Sudski proces i kraj postrojbe (prosinac 1918. - siječanj 1919.)

Ubrzo nakon toga događaja Narodno Vijeće donosi odluku da se obje pukovnije raspuste, odnosno da se vojnici pošalju kućama, „da se svi krivci stave pod preki sud i da se sve ostale njihove trupe u celoj državi SHS stave pod komandu Srpske vojne misije“.²⁶ Suđenje protiv 23 vojnika sudionika demonstracija počelo je 27. prosinca u Zagrebu. Među svjedocima koji su ispitivani bio je i zapovjednik 53. p.p. potpukovnik Petrović. Njegov je iskaz oslikavao atmosferu koja je vladala u postrojbi neposredno pred demonstracije. On je, došavši na čelo postrojbe početkom studenog 1918., držao govor vojnicima koji je završio pozdravom kralju Petru, koji je prihvatilo tek nekoliko vojnika, a u pozadini su se čuli povici „Živila republika!“. Vojni sud, nakon trodnevne glavne rasprave donio je presude prema kojima je većina osuđena na zatvorske kazne od 1 do 10 godina.²⁷

Nakon demonstracija 5. prosinca počela je reorganizacija vojske Države SHS pod nadzorom srpske vojske i obračunom novih vlasti s hrvatskim kadrom.²⁸

U izvanrednom vjesniku naredaba od 4. siječnja 1919. donesena je zapovijed prema kojoj se između 15. i 31. siječnja iste godine na području Hrvatske i Slavonije treba razriješiti niz pješačkih pukovnija, a među njima i 53. zagrebačka.²⁹

²⁵ Podaci o događajima i žrtvama 5. prosinca 1918. različiti su u izvorima i literaturi; dio literature koji govori o tim događajima čine: *Geiger, Vladimir, Barić, Nikola*, Odjeci 5. prosinca 1918. u NDH, *Časopis za suvremenu povijest*, 3./2002., 833.-851.; *Horvat, Josip*, Politička povijest Hrvatske, II. dio, Zagreb, 1938., 165.-169.; *Gabelica, Mislav*, Žrtve sukoba na Jelačićevom trgu 5. prosinca 1918., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2./2005., 467.-476.; *Horvat, Rudolf*, Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1992., 42.-59.; *Krizman, Bogdan*, Hrvatska u prvom svjetskom ratu, Hrvatsko-srpski politički odnosi, Zagreb, 1989., 361.-380.; *Huzjan, Vladimir*, Raspuštanje Hrvatskog domobranstva, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2./2005., str. 445.-464.

²⁶ *Krizman, Bogdan, Janković, Dragoslav*, Građa o stvaranju jugoslavenske države, Beograd, 1964., 690.-692.

²⁷ *Horvat, Josip*, Politička povijest Hrvatske, II. dio, Zagreb, 1938., 168.

²⁸ *Geiger, Vladimir, Barić, Nikola*, Odjeci 5. prosinca 1918. u NDH, *Časopis za suvremenu povijest*, 3./2002., 833.-851.; *Horvat, Rudolf*, Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1992., 42.-59.; *Huzjan, Vladimir*, Raspuštanje Hrvatskog domobranstva, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2./2005., 450.

²⁹ *Huzjan, Vladimir*, Raspuštanje Hrvatskog domobranstva, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2./2005., 461.

Na postrojbu dugogodišnje tradicije, koja je ukinuta prije devedeset godina, podsjećaju nas spomen-medalje, značka i znak. Uz katalošku obradu predmeta, a osobito spomen-medalja koje su preciznije datirane u 1916., ponovno bih istaknuo da je 53. Zagrebačka pješačka pukovnija 24. lipnja obilježavala dan postrojbe, u spomen na bitku kod Custozze iz 1866. U vrijeme teških borbi tijekom Prvoga svjetskog rata 1916. obilježavala se 50-ta godišnjica toga događaja.

Katalog:

1. Znak 53. Zagrebačke pješačke pukovnije

Rothe&Neffe (Meyer?); Beč; između 1914.-1918.

srebro, pozlata, bakar i emajl; 72 x 39 mm.

Inv. br.: MGZ 7429.

Jednostrani znak izdužena ovalna oblika obrubljen je pozlaćenim lovorovim vijencem povezanim vrpčama. Na gornjem dijelu nalazi se aplicirana pozlaćena i crveno emajlirana austrijska carska kruna. Unutar gornje trećine znaka nalazi se na crveno emajliranoj podlozi posrebreni broj „53“, preko kojega su ispisana slova „R“ i „I“. Unutar donje dvije trećine tamnoplavo emajlirane podloge nalazi se grb grada Zagreba, sa zatvorenim gradskim vratima.

Revers znaka glatke je površine.

2. Značka 53. Zagrebačke pješačke pukovnije

Beč; vjerojatno oko 1914.

srebro i emajl; 38 x 21 mm.

Inv. br.: MGZ 2144.

Značka je ista kao i znak, samo su umjesto pozlaćenih elemenata sa znaka na znački srebrni elementi te se u donjem vijencu na ukriženim vrpčama nalazi oznaka „A A“.

3.1. Spomen-medalja 53. Zagrebačke „infanterijske regimente“ (pješačke pukovnije)

Rudolf Spiegler; 1916.

srebro i cink; promjer 41 mm.

Inv. br.: MGZ 5444.

Jednostrana kovana medalja prikazuje baruna Trenka na konju u kasu na lijevo. U prednjem planu medalje prikazana su trojica pandura koji se nalaze iza njega. Dva pandura obučena su u karakteristične kapuljače koje su nosili panduri, a jedan je prikazan s trubom na usnama. Uz gornji rub medalje nalazi se natpis „BARUN TRENK ...“. Ispod prednjih nogu konja, uz rub medalje nalazi se signatura „SPIEGLER“.

3.2. Spomen-medalja 53. Zagrebačke „infanterijske regimente“ (pješačke pukovnije)

Rudolf Spiegler; 1916.

bronca; promjer 41 mm.

Inv. br.: MGZ 1036.

Opis: isto kao i 3.1.

4.1. Spomen-medalja 53. Zagrebačke „infanterijske regimente“ (pješačke pukovnije)

Rudolf Spiegler; 1916.

pozlačena; promjer 45 mm.

Inv. br.: MGZ 5829.

Avers: Prikazano je poprsje baruna Trenka u lijevom poluprofilu, u uniformi pandura. Uz rub medalje nalazi se natpis „OBRIST. FRANZ. FREIHERR-VON. DER. TRENCK. PANDUREN-KOMMANDANT“. Uz donji rub nalazi se godina „1741.-1746.“.

Revers: Uz rub medalje nalazi se lovorov vijenac između kojega je natpis u pet redova: „GEDENKMEDAILLE / DES / K.U.K. INFANTERIE - / REGIMENTS / No 53“.

4.2. Spomen-medalja 53. Zagrebačke „infanterijske regimente“ (pješačke pukovnije)

Rudolf Spiegler; 1916.

srebro; promjer 45 mm.

Inv. br.: MGZ 5827.

Opis isto kao i 4.1., ali na ušici se nalazi kopča na kojoj je crveno bijela vrpca od ripsa složena u trokut širine 520 mm.

Izvori

Bitka kod Custoze, *Novosti*, 23. 6. 1912., str. 2.

Budnica, *Novosti*, 24. 6. 1912., str. 1.

Domac, Branko, Pedesetogodišnjica Custoze 24. 6. 1866., *Male novine*, 1916., str. 2.*

Grlović, M., Stopedesetogodišnjica Leopoldovacah, *Narodne novine*, 23. 6. 1891., str. 3., 4.*

Horvat, Rudolf, Bitka kod Kustoce god. 1866., *Novosti*, 24. 6. 1916., str. 2.*

Isti, Bitka kod Kustoce god. 1866., *Novosti*, 25. 6. 1916., str. 2.-3.*

Pedesetogodišnjica bitke kod Custoze, *Narodne novine*, 24. 6. 1916., str. 2.

Prva vojnička glazba - naši „Trenkovci“, *Novosti*, 1. 6. 1912., str. 5.*

Spomen na bitku kod Custoze, *Obzor*, 20. 6. 1911., str. 2.

Sudjelovanje 53. Pukovnije u borbi kod Kustoce godine 1866., *Novosti*, 24. 6. 1916., str. 4.

* Izvori koji su pronađeni u katalogu bibliografije članaka Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža.

Literatura

- Geiger, Vladimir; Barić, Nikola*, Odjeci 5. prosinca 1918. u NDH, Časopis za suvremenu povijest, 3./2002., str. 833.-851.
- Gerersdorfer, Ivan, Buntak, Franjo*, Depliant - Koncerti sa starih ploča u Muzeju grada Zagreba, Zagreb, 1973.
- Geschichte des k.k. 53. Infanterie regiments Erzherzog Leopold Ludwig, 1881.
- Göricke-Lukić, Hermine*, Medalje i plakete iz zbirke Muzeja Slavonije Osijek 15.-20. stoljeće, Osijek, 1993.
- Horvat, Josip*, Politička povijest Hrvatske, II. dio, Zagreb, 1938., str. 165.-169.
- Horvat, Rudolf*, Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1992., str. 42.-59.
- Hrvatsko domobranstvo 1868.-1993., Zagreb, 1994., str. 15.-16.
- Huzjan, Vladimir*, Raspuštanje Hrvatskog domobranstva, Časopis za suvremenu povijest, br. 2./2005., str. 450.
- Jewison, Glenn, Steiner, Jorg C.*, Austro-Hungarian Land Forces 1848.-1918., www.austro-hungarian-army.co.uk
- Krizman, Bogdan*, Hrvatska u prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi, Zagreb, 1989., str. 361.-380.
- Krizman, Bogdan, Janković, Dragoslav*, Građa o stvaranju jugoslavenske države, Beograd, 1964., 690.-692.
- Lorenz, Michael R.*, Österreich-Ungarns bewaffnete Macht 1900.-1914. (Austro-Hungarian Armed Forces 1900.-1914.), www.mlorenz.at
- Mirnik, Ivan*, Medalja u Hrvatskoj: 1700-1900., Zagreb, 1981.
- Oršolić, Tado*, Vojno-teritorijalna podjela i reorganizacija Austrougarske vojske 1867.-1890., Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, br. 46., kolovoz 2004.
- Pavičić, Slavko*, Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat, Zagreb, 1943.
- Pavlović, Darko*, Hrvatska vojska kroz povijest, Hrvatski vojnik, ožujak 2002., br. 81., str. 82.-85.
- Isti*, Hrvatska vojska kroz povijest, Hrvatski vojnik, travanj 2002., br. 82., str. 82.-85.
- Isti*, Hrvatska vojska kroz povijest, Hrvatski vojnik, svibanj 2002., br. 83., str. 84.-86.
- Prister, Boris*, Značke pješačkih vojnih jedinica u kojima su se borili Hrvati u Prvom svjetskom ratu, Obol, br. 59., str. 38-39.
- Šišić, Ferdo*, Franjo barun Trenk i njegovi panduri, Zagreb, 1900.

Autor fotografija: Miljenko Gregl

*SUMMARY***THE 53rd ZAGREB INFANTRY REGIMENT: MEMORIAL
MEDALS, BADGE AND PIN FROM THE HOLDINGS
OF THE ZAGREB CITY MUSEUM**

At the end of 2008 and the beginning of 2009 it will be 90 years since the disbanding of the 53rd Zagreb Infantry Regiment, which was rooted in Trenk's Troopers from the 1740s. As part of the military of the Habsburg Monarchy and then Austria Hungary, the 53rd Regiment fought in the wars waged by this European power until its dissolution in 1918. The regiment was especially noted in the Battle of Custoza on 24 June 1866, in whose memory the regimental day was celebrated. Special importance was given to the regimental band which belonged to the heritage from the days of Baron Trenk, whose troopers were the first unit in Europe with a military band in their ranks. The memorial medals, badge and pin from the holdings of the Zagreb City Museum remind us of the long tradition of the 53rd Infantry Regiment which was disbanded soon after the demonstrations in Zagreb on 5 December 1918. The text gives the important events from the history of the regiment.